

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Gitzwart scenario zet aan tot politieke reflectie

door Jurian Bos De auteur is senior juridisch bestuurlijk adviseur bij het ministerie van Defensie, rechter-plaatsvervanger in de Rechtbank Rotterdam en oud-partijjurist van het CDA. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven.

‘De nucleaire vuurbal die alles heeft verteerd binnen de oorspronkelijke straal van 1,75 kilometer stijgt nu op als een heteluchtballon. Vanaf het aardoppervlak bolt die met 75 à 110 meter per seconde op. Zo ontstaat de iconische paddenstoelwolk: zijn enorme hoed en steel, die is opgebouwd uit verbrande mensen en de restanten van de beschaving, is eerst rood, dan bruin en vervolgens oranje. Daarna volgt het omgekeerde zuigingseffect, waarbij objecten – auto’s, mensen, lantaarnpalen, verkeersborden, parkeermeters, stalen draagbalken – worden teruggezogen naar het binnenste van de vuurzee en daar worden verteerd. Zestig seconden verstrijken. [...] Sinds de explosie nog geen twee minuten geleden zijn ruim een miljoen mensen gestorven of stervende.’ (pp. 22-23)

Het is met deze huiveringwekkende precisie dat Annie Jacobsen een kernoorlog van begin tot eind beschrijft in haar nieuwe boek *Nuclear war*, in de Nederlandse vertaling *Kernoorlog*.

Het scenario. In onze wereld met toenemende geopolitieke spanningen en dreiging met kernwapens is het afschrikwekkende effect hiervan weer actueel en is bestudering van dit onderwerp opnieuw vereist. Dit boek vormt daarvoor een bijzonder goed startpunt, omdat het, hoewel fictief, uiterst realistisch weergeeft welke rampzalige gevolgen de inzet van kernwapens voor het leven op aarde zal hebben. Deze aangrijpende beschrijving geeft tegelijkertijd aanleiding tot allerlei vragen, waaronder de vraag hoe we in onze tijd vanuit christendemocratisch oogpunt tegen de dreiging met, en het gebruik van, kernwapens kunnen aankijken.

Het scenario

Jacobsen start met een uiteenzetting van de gebeurtenissen na de detonatie van een nucleaire bom van een megaton. Minutieus beschrijft ze het lijden en de verwoesting die deze bom binnen enkele seconden op kilometers afstand veroorzaakt, terwijl hulp onmogelijk is. Dat zet de toon en roept meteen de vraag op hoe de mens tot de

Annie Jacobsen

Kernoorlog. Het scenario

Prometheus | 2024 | 440 pp. | € 24,99 |

ISBN 9789044655605

ontwikkeling van zo'n vernietigend wapen gekomen is. Het antwoord op die vraag vormt het eerste deel van het boek.

Vervolgens geeft Jacobsen in deel II weer hoe Noord-Korea zonder waarschuwing met een intercontinentale ballistische raket (ICBM) een kernbom op de Verenigde Staten afvuurt. Zo'n handeling is niet ongedaan te maken en de volgende 24 minuten – dat is de tijd die de kernbom ongeveer nodig heeft om vanuit Noord-Korea het doelwit in de VS te bereiken – zijn cruciaal voor detectie, interpretatie, onderscheppingspogingen, evacuatie van enkele belangrijke militairen en politici, raketafweer en de keuze voor

een tegenaanval op basis van het Amerikaanse beleid van *launch on warning* (LOW). Dit houdt in dat de VS met kernwapens zal terugslaan zodra zijn detectiesystemen waarschuwen dat een nucleaire aanval nadert. De bevolking weet dan nog van niets.

Het derde deel van het boek analyseert de volgende 24 minuten, vanaf de nucleaire ontploffing in de VS tot aan de escalatie naar een totale kernwapenoorlog op het noordelijk halfrond. Want hierop loopt het volgens elk gesimuleerd scenario in *wargames* uit. In dit tijdsbestek lanceren de VS de nucleaire tegenaanval op basis van in vreedstijd vastgestelde doelwitten in Noord-Korea. Hier

zoomt Jacobsen tegelijkertijd in op de gebeurtenissen in Rusland, in welke richting de Amerikaanse raketten vliegen om Noord-Korea te bereiken. De Russen interpreteren dit als een aanval op hun land. Inmiddels komt in Europa de NAVO in actie, wat het Russische vermoeden sterkt. Herstel van afschrikking en de-escalatie werken nu niet meer. Rusland valt de VS en Europa aan met kernwapens.

De laatste 24 minuten zijn beschreven in deel IV. De nucleaire aanval vanuit Rusland zet de tegenaanval op dit land in gang, waarbij China betrokken raakt. Een waar armageddon is het gevolg, dat eindigt in een nucleaire winter die is opgetekend in het vijfde en laatste deel van het boek. Ondertussen sterven nog meer mensen door stralingsziekte die ontstaat door radioactieve neerslag (fall-out) die zich over de aarde verspreidt. Een nucleaire Derde Wereldoorlog zal naar verwachting minstens twee miljard mensen het leven kosten. Na vele maanden breken de eerste zonnestralen weer door, maar buitenleven is niet mogelijk. Door de kernoorlog is meer dan de helft van de ozonlaag verwoest, waardoor dodelijke uv-straling de aarde bereikt. Pas 24.000 jaar later zullen de mensen de verwoeste plaatsen weer bovengronds kunnen bewonen.

Realistisch

Jacobsen schetst hiermee een gitzwart scenario. De basis daarvoor bestaat uit een indrukwekkende bronnenstudie en interviews met deskundigen, politici en militairen. Zelf is de Amerikaanse Jacobsen (1967) geen onbekende op het terrein van oorlog, wapens en

veiligheid. In 2016 was zij finalist voor de prestigieuze Pulitzerprijs met haar boek *The Pentagon's brain*. Het boek *Kernoorlog. Het scenario* is het eerste boek van Jacobsen in Nederlandse vertaling.

Door de nauwkeurige beschrijving van het verloop van een kernoorlog komt dit boek realistisch en overtuigend over. En dat is ook de bedoeling. Het boek heeft namelijk 'als belangrijkste doel om te laten zien, tot in de meest onthutsende details, hoe afgrijselijk een kernoorlog zou zijn' (p. 425). Dit doel heeft Jacobsen, mede door haar meeslepende schrijfstijl, zonder meer bereikt, hoewel zij soms in herhaling valt in de weergave van de aangrijpende

Jacobsen schetst een gitzwart scenario

gevolgen van een kernoorlog. Leerrijk zijn de verschillende intermezzo's in het boek – geschiedenisles geheten – waarin ze facetten van nucleaire wapens uitlicht. Daarnaast geeft Jacobsen bij verschillende passages aan waar een keuze is gemaakt in de verhaallijn. Dit komt de geloofwaardigheid ten goede en attendeert de lezer erop dat de aanval met een kernwapen in het echt anders kan verlopen.

Invalshoek

Het boek scheidt een uiterst verontrustend beeld als nucleaire dreiging omslaat in inzet. Dit roept automatisch de vraag op wat hieraan te doen is. Een zinvolle verkenning naar

een antwoord op deze vraag begint met het samenbrengen van de verschillende visies op een kernwapen. Enkele aspecten zijn hierna kort belicht. Wie tussen de regels door leest, vindt een aanzet tot deze gezichtspunten in het boek terug.

Ten eerste het militaire aspect. Een kernwapen is ontworpen als militair middel om (definitief) voordeel op de vijand te verkrijgen. Het heeft de kracht van een massavernietigingswapen, maar kan inmiddels op een meer beheerste manier worden ingezet. Zo kan het effect van een kernwapen variëren naargelang de hoogte waarop het tot ontploffing wordt gebracht. Zolang de kennis om zo'n wapen te maken bestaat

Ten derde het juridische aspect. Tijdens de Koude Oorlog is een verdrag opgesteld om tot beheersing van kernwapens en tot nucleaire ontwapening te komen: het Verdrag inzake de niet-verspreiding van kernwapens (1968). Meer recent is het Verdrag inzake het verbod op kernwapens (2017) in werking getreden, waarbij kernwapenmachten en NAVO-lidstaten echter geen partij zijn. Het internationaal recht bevat geen totaalverbod op de dreiging met en de inzet van kernwapens. Dit is met de kleinste mogelijke meerderheid bevestigd door het Internationaal Gerechtshof (advies 1996).

Ten vierde het politieke aspect. Kernwapens zijn sinds Hiroshima en Nagasaki vooral een politiek wapen. Door de afschrikwekkende werking (*deterrence*) ervan hoopt men potentiële vijanden van een aanval te weerhouden. Deze strategie lijkt te werken. Het heeft 'kleinere' oorlogen waarbij kernwapenmachten betrokken zijn, zoals de Koreaanse Oorlog, de Vietnamoorlog en recent de oorlog in Oekraïne, evenwel niet voorkomen.

In werkelijkheid staan de voornoemde aspecten niet los van elkaar. Zo heeft *deterrence* ook een militaire werking en zijn militairen niet gevrijwaard van ethiek. Een verantwoorde keuze in de omgang met kernwapens neemt de wisselwerking tussen de verschillende aspecten in acht. Zelfs op dit punt is de wereld niet zwart-wit.

Perspectief

Het boek van Jacobsen biedt weinig hoop en komt uit op één onheilspellend

Gerechtigheid kan betekenen dat het CDA zich niet laat gijzelen door de dreiging met kernwapens

en er machthebbers zijn die de inzet van een nucleair wapen niet uitsluiten, kunnen we ervan uitgaan dat we niet van kernwapens afkomen.

Ten tweede het ethische aspect. Het gebruik van een kernwapen lijkt ethisch moeilijk verdedigbaar, omdat dit wapen bij massale inzet het leven op aarde vernietigt uit kwade wil of wraak. Je zou hiertegen kunnen inbrengen dat dit anders ligt bij het gebruik van kernwapens ter verdediging of ter voorkoming of beëindiging van een oorlog (Japan 1945). Hierbij past de kanttekening dat het beoogde doel diffuus kan zijn en het bereikte effect wederzijdse vernietiging kan zijn.

scenario. Hoe kunnen we hier vanuit christendemocratisch oogpunt tegen aankijken? Allereerst door te beseffen dat het christendemocratisch gedachtegoed in de omgang met kernwapens van meerwaarde is. De kracht van het CDA is dat het zijn maatstaf niet uit zichzelf haalt, uit andere machten of uit deze wereld, maar zijn antwoord steeds formuleert in gesprek met de Bijbel en de daaraan ontleende uitgangspunten. Dit schept handelingsvrijheid in verantwoordelijkheid. Afschrikking is niet het enige antwoord. De uitgangspunten van het CDA scheppen moed tot initiatief. Een richtinggevend kernbegrip van het CDA is 'gerechtigheid'. Het gaat hierbij om reddend handelen. Meer concreet kan gerechtigheid dan betekenen dat het CDA zich niet laat gijzelen door de dreiging met kernwapens, maar zoekt naar een gerechtvaardigde bescherming van bevolking en militairen. Bijvoorbeeld door ruimte te scheppen voor de verbetering van verdedigingsmechanismen tegen

kernwapens. Uit het boek van Jacobsen blijkt dat drones hierin wellicht een rol zouden kunnen spelen (p. 101). Daarnaast blijft het belangrijk om de ander op te zoeken en in gesprek te gaan, ook als het de vijand is. Ruud Lubbers geeft hiervan een mooi voorbeeld in zijn politieke memoires. Tijdens de Koude Oorlog wekte Lubbers via de Indiase premier Gandhi als *postillon d'amour* begrip bij de Sovjet-Russische partijleider Gorbatsjov over het Nederlandse plaatsingsbesluit voor kruisvluchtwapens die een nucleaire explosieve lading zouden kunnen dragen. Dat heeft de-escalerend gewerkt.¹ Vanuit zo'n visie hoeft de wereld niet te eindigen in 'het scenario' en is er toekomstperspectief.

1 Ruud Lubbers en Theo Brinkel, *Haagse jaren. De politieke memoires van Ruud Lubbers*. Amsterdam: Ambol|Anthos, 2020, p. 173-176.